

Bernáth Aurél festményei az Ernst Múzeumban

Lehet-e főművet alkotni?

Nincs a világon olyan művész, aki egyik napról a másikra elhatározná, hogy főműveket fog alkotni. Nincs olyan festő a világon, aki egy reggel úgy ébredne, hogy márpedig ha török, ha szakad, ő a mai napon főművet fog festeni. Ilyen nincs. Nem volt és nem lesz. *A főművek többnyire egy logikus alkotói út, egy követhető életmű állomásaiként jönnek létre, általában a művész — a festő — életének egy vagy több korszakában; s akár egy, akár több főmű születik, azok vonzásában fellelhetők, megtalálhatók a kevésbé fontos, kevésbé híres darabok, melyek a főmű(vek) táján születtek. Főművet (az isteni megszállottság zseniális pillanataitól eltekintve) a festő általában hosszas nekikészülődés, előtanulmányok, töprengés, vívódás után (és közben) fest. És akkor sem lehet biztos benne, hogy mi született a keze és esetje alatt.*

A festő tehát fest. Alkot. Dolgozik.

De nem főművet fest, hanem képet. Fogalma sincs arról — még ha befejezte, akkor sem —, hogy mit művelt. Legfeljebb, ha majd gyűjteményes kiállításán elkelnek a képei, vagy az aukción a gyűjtők feltornásszák festményeinek árát. Mindenesetre az a megtett, 32 éves fiatalember, aki külföldi tanulmányutak, műtermi munkák és kiállítások hosszú évei után hazatért Bécsből és Berlinből, úgyszólván ismeretlenként állította ki műveit az Ernst Múzeumban, rá egy évre. De két évvel később, majd esztendőre újból a közönség, a gyűjtők és a kritika is felfigyelt rá: *Bernáth Auréla.*

Nem véletlenül. Olyasmit hozott a korabeli magyar piktúrába, ami — mai szóval élve — hiányos volt. Azt a fajta *festőiséget*, amely *mindent színnel látta*, éreztet, magyaráz. Mégpedig *mágikus erejű színekkel*. Olyanokkal, amelyek *a magyar festészet addigi történetében nem fordultak még elő*. Varázslatos erejük van színeinek, akár olajképet, akár pasztellt alkot. A harmincéves korában született pasztellel, melyen a prágai Károly-híd szeli ketté a képsíkot, alsó felében a hihetetlenül kék Moldvát engedvén érvényesülni, majd a feltornyosuló Hradzsín fölött egy más-milyen kék ragyogás felel a folyó színére, s a felhő tépett fehérsége nemcsak a vízben és a túlpart házain tükröződik, hanem egy kupola áttetszővé vált gerendjein is; mindez leírható, de végül is elmondhatatlan.

Legfeljebb reflexiókkal közelíthetünk. A hazatérés évében festett Ősz, melyen egy vízparti

erkélyen? stégen? mindössze egy asztal és a rádöntött két szék látható, az előtér vöröseivel, rozsdabarnáival, zöldjeivel, úgy árasztja a hamisítatlan őszi hangulatot, hogy egyetlen árva falelvel vagy ág sem látható. Vannak viszont a székek támláin, a székek és az asztal fémlábain olyan fehér reflexek, amelyek szintén álomszerűvé, valóságosul lenné teszik e tárgyak ottlétét, illetve kétségtelenül arra utalnak, hogy pillanatnyi helyzetük csak átmeneti és ideiglenes: mint maga az őszi — nyár és tél között. És még ezek nem is főművek, csak azok szomszédságában születtek.

Am az 1927-es *Reggel I.*, amely már igazi főmű, az életmű egyik méltó reprezentánsa, ugyanazt a gondolatot variálja, mint az Ősz; csak most egyetlen napszakba sűrítve, s többszörös tárgyi segítséggel. Itt a *kint és bent elentétpárja* szolgáltatja az alapvető feszültséget: a tárt ablak előtti *szobabelső legkülső széle* — és az ablakon *beözönlő külső világ*. Az ablak alatti asztalkán könyv, olvasólámpa hosszan tekerő kábelrel, zöldes vázában két szál vörös virág; és a párkányon, *kint és bent határán* egy hasas üvegedény, benne két aranyhal. A miniaquárium mögött (és ezért benne is) a kinti folyó vize áramlik, csillog, vibrál. (A túlparton fák, odébb hegyek, de mintha nem volnának fontosak: kissé elnagyoltak.) A fontos: ez az aranyhalas edény a *kint és bent határán*, minuciózus gonddal kiegyensúlyozva (pontosabban: egyensúlytalanítva). Szinte lebeg *álom és valóság, konkrét és absztrakt határán*.

Az ilyen, átmeneti, alig megfogható, a szavakkal is nehezen tolmácsolható érzéseknek, benyomásoknak a megfestésében Bernáth élete végéig mester marad. Ami annál érdekesebb, mert elhatározásaiban, saját és mások életét befolyásoló *döntéseiben, véleményalkotásaiban igencsak határozott és reálpolitikus volt*. Hazajövele előtt szakított az izmusokkal, kiábrándulván belőlük. (Itthon festett képeinek tanúsága szerint Nagybánya egyik jellegzetes irányban való folytatójaként tarthatnánk számon.) Vitathatatlan, hogy életükélen és belülről fakadóan, őszintén expresszionistának vagy kubistának lenni alkati, megfelelési kérdés is. Am az biztos (mi több: történelmi tény), hogy a húszas-harmincas évek fordulóján a legtehetségesebb magyar kubista vagy expresszionista sem élhetett volna meg itthon, kizárólag műveinek eladásából. A

hazatérés és a stílusváltás kétségtelen összefüggéseinek feltárással mind ez ideig még *adós* a Bernáth-kutatás. Mint ahogy annak leszögezésével és a köztudomásba való bevitelével is, hogy a polgári vásárlóközönség, a művelt közvélemény (de még a kritika is!) Bernáth befogadott, méltatott és vásárolt képeinek segítségével vált a fogyasztójává (anélkül, hogy ez tudatosodott volna!) a modern festészetben *Cézanne-től* származó festészeti eredményeknek.

Meglehet, az Ernst Múzeum kiállítása (rendező: *Frank János*) túlságosan is a főművekre, *Bernáth legjobb korszakára összpontosít* és sok minden mást alárendel ennek a koncepciónak, ám ha csak abban segít elrendezni az utókor véleményalkotását, hogy minden ellentmondáson és bármely oldalról való elfogultságon túllépve, Bernáth Aurél festészetének értékeire irányítja figyelmünket, máris hasznos szolgálatot tett.

Természetesen nem árt, ha tudjuk, hogy adott esetekben, adott korban *hol tartott a világ* (s így elkerülhetjük a *provincializmus Szkülláját*). Am azt is tudomásul kell vennünk, hogy a behatárolt történelmi, társadalmi, művészeti szükségesség mozgásterében *mi volt a lehetősége a művésznek* önmaga és céljai valóraváltására, ha csak nem akart idejekorán elpusztulni, éhenhalni, megőrülni, (s így a *főlöszleges illúziók Kharübdiszbit* is elkerültük).

Azt már csak a tények kedvéért szögezzük le, hogy Bernáth Aurél csak a felszabadulás után kapott főiskolai katedrát, a mai festői közöngeneráció nagy része az ő tanítványa. Jelentős közösségi megbízatásokat is csak élete végén teljesíthetett: az Erkel Színház és az MSZMP KB székházának freskói az ő keze munkája. Ekkor teljesedett ki a szépirói és művészetelmélet-írói munkássága. Sokaknak volt ellenfele, élőknek és halottaknak (olyanoknak is, akikről bebizonyosodott, hogy maradandó értékei a magyar művészetnek); ezért aztán sok ellenfele volt életében. De amit a művész életében nehéz elérni, az halála után szinte önmagától, természetesen valósul meg: hogy *csak a mű, csak az alkotás* számítson.

Főműveket persze nem lehet elhatározásból, megrendelésre alkotni. Csak *alkotni* lehet (illetve kell). Műveket, melyekből összeáll az életmű. S melynek átfogó ismeretében lehet csak felelősséggel értékelni.

Kenessei András